

Leeskring bibliotheek Rumst – 16 juni 2014

Marlen Haushofer

De wand

Amsterdam: Van Genneep, 2010. 2e druk. 223 p.

O.T.: Die Wand. Vertaald door Ria van Hengel

De auteur

Marlen Haushofer wordt geboren op 11 april 1920 als Marie Hélène Frauendorfer in de boswachterij van Effertsbach bij het dorpje Frauenstein. Haar vader beheert er de boswachterij. Zij geniet er een zorgeloos bestaan omringd door de vrije natuur van weiden, bossen en bergen. Dat verandert drastisch als zij in 1930 naar het Irsulineninternaat in Linz wordt gestuurd. Na de Anschluss in 1938 werkt zij in reichsarbeitsdienst in Oost-Pruisen en verhuist in 1940 naar Wenen om daar germanistiek en kunstgeschiedenis te studeren. In datzelfde jaar wordt ook haar eerste kind geboren, buitenechtelijk. In 1941 trouwt zij

Manfred Haushofer, een student medicijnen met wie zij zich in 1947 in het stadje Steyr vestigt. Daar besteedt ze het grootste deel van haar tijd aan haar gezin van man en twee kinderen en werkt ze als assistente in de tandartsenpraktijk van haar man. Zij schrijft haar boeken en verhalen letterlijk aan de keukentafel, 's morgens vroeg als iedereen nog slaapt. Zij debuteert in 1952. In 1953 scheidt ze van haar man om in 1957 opnieuw met hem te trouwen. Zij blijft al die tijd publiceren en ontvangt een reeks literaire prijzen, waaronder in 1968 de Oostenrijkse Staatsprijs. Haushofer overlijdt op 21 maart 1970, kort voor haar 50^e verjaardag, aan botkanker.

Hoewel ze tijdens haar leven veel succes kende was dat in de tijd voor en na haar dood sterk verminderd. Na de heruitgave van *Die Wand* in 1983 wordt zij herontdekt en min of meer geadopteerd door de feministen die in die tijd veel aandacht hebben voor vrouwenliteratuur in het algemeen. Haushofer beschreef van binnenuit hoe vrouwen hun positie in een door mannen gedomineerde wereld beleven. Haar vrouwen trekken niet ten strijde, maar creëren voor zichzelf een binnenwereld die hen tegen beschadigingen van buiten beschermt.

Uit het dagboek van Marlen Haushofer: Steyr, 26 februari 1970:

“Maak je geen zorgen. Je hebt te veel en te weinig gezien, net als alle mensen voor je. Je hebt te veel gehuild, misschien ook te weinig, net als alle mensen voor je. Misschien heb je te veel bemind en gehaat – maar dat slechts weinig jaren- twintig of zo. Wat is nu helemaal twintig jaar? Daarna was een deel van je dood, net zoals bij alle mensen die niet meer beminnen of haten kunnen.

Je hebt veel pijn verdragen, met tegenzin- zoals alle mensen voor je. Je lichaam was je al gauw tot last, je hebt er nooit van gehouden. Dat was slecht voor je – maar misschien ook goed, want aan een onbemind lichaam hangt de ziel niet zo erg. En wat is de ziel? Waarschijnlijk heb je er nooit een gehad, alleen verstand, en dat was niet bedacht op gevoelens. Of was er af en toe nog iets anders? Even maar? Bij het zien van campanula's of kattenogen en de zorg om een mens, of sommige stenen, bomen of beelden; de zwaluwen boven de grote stad Rome. Maak je geen zorgen.

Ook als je met een ziel zou zijn toegerust, ze zou niets anders wensen dan een diepe droomloze slaap. Het onbemind lijf zal niet meer pijn doen. Bloed, vlees, botten en huid, alles zal een hoopje as zijn en ook de hersenen zullen eindelijk ophouden met denken. Daarvoor mogen we God bedanken, die er niet is.

Maak je geen zorgen – alles zal vergeefs geweest zijn – net zoals bij alle mensen voor je. Een doodgewone geschiedenis.”

Bibliografie van de boeken die verschenen in Nederlandse vertaling

- *Wir töten Stella* (1958) (vertaald als **Wij doden Stella**, BZZTôH, 1987; Van Gennepe, 2011)
- *Die Wand* (1963) (vertaald als **De wand**, BZZTôH, 1987; Muntinga, 1992; Van Gennepe, 2009)
- *Bartls Abenteuer* (1964) (vertaald als *De avonturen van Balthazar*, BZZTôH, 1991)
- *Himmel, der nirgendwo endet* (1966) (vertaald als **Hemel die nergens ophoudt**, BZZTôH, 1989; Van Gennepe, 2012) sterk autobiografisch over haar jeugdijaren
- *Die Mansarde* (1969) (vert. als **De mansarde**, BZZTôH, 1989; Van Gennepe, 2011)
- *Begegnung mit dem Fremden. Gesammelte Erzählungen I* (1985) (vertaald als **Ontmoeting met de onbekende. Verhalen**, BZZTôH, 1991; Van Gennepe, 2014)

Het verhaal

De vrouwelijke hoofdpersoon is alleen achtergebleven in een jachthut in een keteldal en ontdekt de volgende morgen dat ze op onverklaarbare wijze is afgesneden van de rest van de wereld door een doorzichtige wand. Aan de andere zijde is geen dierlijk of menselijk leven meer mogelijk. Ze lijkt de enige overlevende samen met een hond. Later voegen zich nog een kat en een koe bij hun groepje, de dieren zullen haar redding betekenen. De koe levert een belangrijke bijdrage aan haar voeding, maar vooral de zorg die de dieren behoeven en hun afhankelijkheid redden de vrouw. Ze heeft een aantal essentiële zaken ter beschikking in de hut en pakt het leven in de natuur zeer concreet en doordacht aan. Na 2,5 jaar schrijft ze tijdens de winter een verslag van haar leven tot nu toe aan deze zijde van de wand, om niet gek te worden in de donkere maanden, om de groeiende angst te ontvluchten. De band die ze voelt met de dieren, de discipline van het boerenwerk, de gedachten van de vrouw over haar leven vroeger en nu bieden interessante filosofische overwegingen over het menselijk bestaan.

Autobiografische elementen

Het karakter van de vrouw lijkt veel op dat van de auteur: teleurgesteld door het leven, wat eenzaam. In al haar romans en verhalen blijven de zelfde thema's terugkomen die naar haar eigen leven verwijzen.

De ongerepte wijde natuur waarin ze als kind de eerste tien jaar van haar leven woonde vindt hier zijn weg in de schoonheid van het berglandschap en de vertrouwdheid die de vrouw voelt met het boerenleven. Ook de katten, de hond en de koe zijn beschreven naar de dieren die haar als kind omringden.

De plaats van de vrouw in de maatschappij heeft Haushofer erg teleurgesteld in het leven. Studeren en haar eigen weg volgen behoorden nooit tot haar mogelijkheden.

Waardering van recensenten

“...een verbluffend stuk literatuur” *Piet de Moor in Knack*, 3/3/2010

“Deze parabel over leven en dood en over de obsessies en angsten van de mens, boeit van de eerste tot de laatste bladzijde.” *Joseph Pearce in De Morgen*, 7/4/2010

“De wand is een onvergetelijke roman over een ultieme grenssituatie. Het is een vreemd voorrecht om al lezend in een comfortabele stoel aan deze situatie deel te nemen.” *Hans Ester, Nederlands Dagblad*, 30/4/2010

“Dit verhaal grijpt je naar de keel, je wilt niet verder meer, maar iets dwingt je voort te razen, van het ene hoofdstuk naar het andere hoofdstuk te denderen, vol afgrijzen, met uitpuilende ogen van nieuwsgierigheid en afschuw. *Kirsten van Santen in Leeuwarder Courant*, 26/3/2010

Waardering van de leeskring

De meningen waren zeer verdeeld en lieten aanvankelijk meer negatieve dan positieve geluiden horen. Men vond het wel goed geschreven, maar de uitzichtloosheid, de neer-

waartse spiraal en het fatalisme die er uit spraken bleken deprimerend gewerkt te hebben voor de helft van de lezers. Ook het surrealistische aspect van 'de wand' en – voor sommigen- andere ongeloofwaardige details knaagden aan het leesplezier. Daarnaast waren er enkele lezers die het boek zeer goed vonden en die de filosofieën over het menselijk bestaan als waardevol hadden ervaren. Een schets van het leven van de schrijfster verduidelijkte ook veel m.b.t. het boek en de tijd waarin het geschreven is. De discussie was in ieder geval levendig en de aanvankelijke afwijzers waren blij dat ze gekomen waren.

Opbouw

Het boek is niet ingedeeld in hoofdstukken. De vrouw beschrijft met behulp van agenda-notities wat er de laatste jaren gebeurd is in een doorlopend verhaal. De ramp die haar overkwam en waar ze al geregeld kort naar vooruit wijst in de loop van het boek wordt pas in de laatste pagina's verteld. De vrouw eindigt haar verslag op het laatste vel papier dat ze heeft, met een voorzichtig positieve blik op de nabije toekomst. De winter was erg zwaar, maar de koe krijgt weer een kalf en er is een witte ekster die haar zorg nodig heeft.

Tijd

De vrouw schrijft het dagboek 2,5 jaar na haar afsluiting van de wereld. Ze beschrijft de gebeurtenissen chronologisch, maar laat zich geregeld verleiden tot overwegingen over haar huidige situatie, die haar angst bezorgt. Ze schrijft tussen 5 november en 25 februari.

Plaats en ruimte

De paradijselijke natuur van een Alpijns berglandschap. Voor de plaats van het gebeuren in haar boek had Haushofer de jachthut in gedachten die een uur wandelen van haar geboortehuis lag, de Lackhütte in het Effertsbachdal, waar ze vaak met haar vader naar toe ging. De alm is de Haidenalm.

Perspectief en verteller

Het perspectief ligt bij de vrouw, de ik-verteller.

Personages

Er is maar één personage, een naamloze vrouw. "Niemand noemt me bij die naam, dus bestaat hij niet meer." p.37 Ze is 40 jaar, getrouwd, heeft twee dochters die haar zorg niet meer nodig hebben. De laatste jaren van haar leven in de stad was ze niet gelukkig meer geweest. "Alles veranderde op een troosteloze manier en ik hield op echt te leven." p. 165 Ze kon vroeger niet goed met mensen overweg, ze droomt nu van onvriendelijke mensen en kan beter met dieren overweg. Wat haar nu overkomt roept aanvankelijk wel angst in haar op, maar ze laat emoties en paniek niet toe. Ze beseft dat dat te gevaarlijk is en gaat met de situatie om als een noodlot waar niets aan te veranderen valt. Verzet tegen deze nieuwe situatie heeft geen zin als ze wil overleven, gezond verstand des te meer. "Hoe minder ik me verzette, des te draaglijker zou het zijn." (p. 22) Ze leert op een andere manier leven, nauw verbonden met natuur, dieren en seizoenen en krijgt hierdoor een autonomie die haar niet was toegestaan in het vroegere leven. Onder de dwang van de omstandigheden vindt ze een nieuwe vorm van vrijheid. De gezondheid van de vrouw kon beter: reuma in de handen, pijnlijk en verzwakt hart, hevige pijn aan de benen, bijziende ogen. De vrouw verandert door haar leven alleen in de natuur. De grens tussen haar en de natuur lijkt minder scherp te worden: "Soms raken mijn gedachten verward en is het alsof het bos in mij wortel begint te schieten en met mijn hersenen zijn oude eeuwige gedachten begint te denken.

(...) Het valt me zwaar om bij het schrijven mijn vroegere en mijn nieuwe ik uit elkaar te houden, mijn nieuwe ik waarvan ik niet zeker weet of het niet langzaam wordt opgezogen door een groter wij." P. 150

Thema

De condition humain: De zin van het menselijk bestaan De vrouw ziet steeds minder de bijzondere zin van het menselijk bestaan in, de mens heeft net zo min vrijheid om te beslissen over zijn leven als het dier. Enkel de aanwezigheid van een menselijk of dierlijk wezen, dat je volledig kunt vertrouwen en die je zorg nodig heeft, geeft volgens de vrouw zin aan het bestaan. Zij heeft bovendien meer vertrouwen in een dier dan in een mens. "...want zolang er hier in het bos een schepsel zal zijn waarvan ik kan houden, zal ik dat doen: en als er ooit echt niets meer is, dan zal ik ophouden met leven." p. 131

Motieven

Eenzaamheid : de eenzaamheid is zwaar al betwijfelt ze of ze beter af zou zijn met mensen bij zich. "Als ik nu naar een mens zou verlangen, dan moest het een oude vrouw zijn, een slimme geestige vrouw met wie ik zo nu en dan eens kon lachen."p.54 De witte kraai staat symbool voor eenzaamheid, het uitgestoten zijn.

De natuur : De natuur die haar omringt met zijn seizoenen, zijn verval en weer herboren worden is haar een natuurlijke omgeving. "... wat me werkelijk raakt is nog steeds hetzelfde als vroeger: geboorte, dood, de jaargetijden, groei en verval. p. 122

Verantwoordelijkheid: De mens is verantwoordelijk voor de natuur en de dieren in die natuur. "Diep in mij zat iets dat het mij onmogelijk maakte om dat wat mij was toevertrouwd in de steek te laten." p. 163

Vriendschap met dieren: dieren zijn eerlijk, hebben geen bijgedachten of verborgen agenda in de aanhankelijkheid en trouw die ze betonen.

De grens tussen mens en dier: "Misschien ben ik bang dat ik anders langzaam zou ophouden een mens te zijn, al gauw smerig en stinkend zou rondkruipen en onverklaarbare klanken zou uitstoten. Niet dat ik bang ben om een dier te worden, dat zou niet zo erg zijn, maar een mens kan nooit een dier worden, hij stort voorbij het dier in een afgrond." p. 36

Man/vrouw: Haushofer grijpt in dit boek de kans een vrouw te schetsen die autonoom in het leven staat. Zij moet handelen zonder daarbij geholpen, geleid óf geterroriseerd te worden door een ander, vooral niet door een man. In al haar werk zijn de vrouwen gedesillusioneerd in hun huwelijk en hebben ze zich neergelegd bij een vreugdeloos bestaan zonder daar iemand anders de schuld van te geven. "Toen ik geboren werd, had ik nog een kans, maar noch mijn ouders, noch mijn leraren noch ikzelf hebben die weten aan te grijpen. Nu is het te laat. Ik zal doodgaan zonder mijn mogelijkheden te hebben benut." p.68 De vrouw in het boek heeft nu de vrijheid te bewijzen wat ze waard is.

Als zij terug kijkt naar de vrouw die ze vroeger was ziet ze dat die nooit de kans had "bewust vorm te geven aan haar leven", dat ze leefde "in een wereld die vijandig stond tegenover vrouwen en voor hen vreemd en griezellig was" en "ze voelde voortdurend een vage onvrede en ze wist dat het allemaal te weinig was." p. 67-68

Stijl

Het verhaal wordt verteld in de eenvoudige, nuchter opsommende vorm van een naver-teld dagboek met dagelijkse gebeurtenissen, opgeschreven in simpele taal. Ze schrijft over concrete zaken als het binnenhalen van het hooi, het melken van de koe, het uitmes-ten van de stal, het weer. Toch wordt er een spanning opgebouwd doordat ze schijnbaar achteloos vertelt dat er ondertussen verschrikkelijke dingen gebeurd zijn. In combinatie met de concrete opsommende stijl en sombere toon wekt ze hierdoor een onrust op in de lezer die gebiologeerd verder leest.

Titel

De onzichtbare wand, die om een onbekende reden tussen haar en de 'dode' wereld is komen te staan -"een gladde, koude weerstand op een plaats waar zich toch niets anders kon bevinden dan lucht." p.13-, bepaalt het uitgangspunt van de roman.

De schrijfster duidde 'de wand' zelf aan als symbool voor de hindernissen bij intermenselijke contacten: "Ob die Wand je über die Menschen kommt, jene äußerliche Wand nämlich, von der die Apokalyptiker gerne reden, kann ich nicht sagen. Aber vorstellen könnte ich es mir schon. Aber, wissen Sie, jene Wand, die ich meine, ist eigentlich ein seelischer Zustand, der nach außen hin plötzlich sichtbar wird. Haben wir nicht überall Wände aufgerichtet? Trägt nicht jeder von uns eine Wand, zusammengesetzt aus Vorurteilen vor sich her?... eine einmal aufgerichtete Wand muss gar nicht immer als negativ angesehen werden. Man sitzt rund um einen Tisch und ist – so viele Menschen, so viele Wände – weit, sehr weit voneinander entfernt. Über die nach Fortschritt strebende Menschheit bricht eine schreckliche Katastrophe herein, die nur die Pflanzen, ein paar Tiere und die Frau, die sich von der Außenwelt abkapselt, überleben."

Genre

Psychologische roman

Haushofer werd geïnspireerd door het science fictionverhaal *Die gläserne Kuppel* waarin een groep mensen onder een glazen koepel een soort ijstijd overleeft.

Bewerkingen

Het boek is verfilmd in een regie van Julian Pölsner in 2012. Trailers vind je op:

<http://www.youtube.com/watch?v=DFwmxojgSMc>

<http://www.youtube.com/watch?v=q4zcR172NDM>

Meer info

<http://www.marlenhaushofer.ch/index.php>

http://nl.wikipedia.org/wiki/Marlen_Haushofer

Discussievragen

1. Heeft het onrealistische uitgangspunt van de roman –een onzichtbare wand sluit de rest van de wereld af- je gestoord bij het lezen? Waarom wel of niet?
2. Kun je de relatieve rust begrijpen waarin de vrouw aan de slag gaat om te overleven? Wat drijft haar daarin? Steunt haar daarin?
3. Hoe zou je het karakter van de vrouw schetsen? Heb je een beeld van haar huwelijk? Haar liefde voor haar twee dochters? Leidde ze een gelukkig leven?
4. Op blz. 66-68 kijkt ze terug naar de vrouw die ze vroeger was, naar lichaam maar ook naar 'inhoud'. Zie pag. 67-68 "*Als ik nu aan de vrouw denk....ze wist dat het allemaal te weinig was.*" Had deze vrouw haar leven in eigen hand? Hebben vrouwen nu meer over hun eigen leven te vertellen of worden keuzes nog steeds opgedrongen door omstandigheden, vooroordelen...?
5. De vrouw heeft over het algemeen geen positief beeld over de vrijheid van de mens. We verschillen daarin niet veel van de dieren, volgens haar. Als zij beseft zich over de dieren ontfermd te hebben en daarmee een last op haar schouders te nemen schrijft ze het volgende: "*Ik geloof niet..... daden om te zetten*". 61-62 Heeft de mens inderdaad geen vrijheid, maar wordt hij geleefd door zijn instincten, door de omstandigheden? Of hebben wij nu meer keuzevrijheid dan Marlen Haushofer in de jaren '40, '50?

De mens heeft wel de vrijheid te beslissen over leven en dood. Hij kan ook genade schenken. Hij heeft de macht te schieten, maar kan er ook vanaf zien.
“maar ik ben een mens en ik kan alleen denken en handelen als een mens.” (p. 104)

6. Na 2,5 jaar zonder medemens groeit bij de vrouw de angst op te houden mens te zijn. De grens tussen mens en dier is iets waar ze vaker over denkt. Ze zegt op p. 37 dat ze niet bang is een dier te worden, maar dat een mens dat niet kan *“hij stort voorbij het dier in een afgrond”*. Hoe zie je haar persoon zich ontwikkeld hebben na 5 jaar of na 10 jaar? Zie ook p. 191.
Hoe vervreemdt de natuur haar van haar menszijn? *“er was iets van de kou en de ruimte van de hemel naar binnen gesijpeld en dat had me van het leven vervreemd.” (p. 176)*
7. *“Als ik ‘winter’ denk, dan zie ik steeds die witberijpte vos bij de besneeuwde beek staan. Een eenzaam, volwassen dier dat de weg gaat die voor hem is uitgestippeld. Ik heb dan het gevoel dat dat beeld iets belangrijks voor me betekent, dat het voor iets anders staat, maar ik kan de betekenis niet vatten.” (p. 104)* Een beeld van zichzelf?
8. Na twee jaar dringt een man haar wereld binnen en zaait enkel dood en verderf. Na twee jaar eenzaamheid ontmoet ze voor het eerst een menselijk wezen en ze schiet hem dood. Begrijp je dat?
9. Wat is Haushofers kijk op mannen? Op p. 54 fantaseert ze over de aanwezigheid van de jager en beslist dat het beter is dat ze alleen is.
10. In een interview verwees Haushofer naar een symbolische betekenis van ‘de wand’. Heb jij bij het lezen de wand ook gezien als een symbool voor de wanden in ieders leven, wanden waar je niet door of overheen geraakt en die je dwingen eventueel een wending te geven aan je leven? Of de onzichtbare wanden die tussen mensen bestaan, bijvoorbeeld opgeroepen door vooroordelen, door rijkdom of armoë, door karaktereigenschappen enz.? Deze wanden vereenzamen mensen. Wat is jouw mening?